Evelyn Dyb

BOSTEDS LØS

Politikk og praksis

GYLDENDAL

EVELYN DYB

BOSTEDSLØS

POLITIKK OG PRAKSIS

GYLDENDAL

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2020
1. utgave, 1. opplag 2020

ISBN 978-82-05-54407-9

Omslagsdesign: Gyldendal Akademisk
Layout: Bøk Oslo AS
Sats: HAVE A BOOK
Brødtekst: Minion Pro 10,5/15 pkt

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Akademisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

Boken er utgitt med prosjektstøtte fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO) og publiseringsstøtte fra Den norske stats husbank (Husbanken).

www.gyldendal.no/akademisk
akademisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven
eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR,
interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.
Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar
og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Denne boken er et resultat av to tiår med forskning om bostedsløshet og boligsosiale problemstillinger. Boken omhandler ulike aspekter ved bostedsløshet i Norge. Det er skrevet flere bøker om bostedsløshet i andre land og bøker som sammenligner og trekker paralleller over landegrenser. Her i landet er det ikke blitt skrevet en helhetlig fortelling om bostedsløshet i nyere tid. Boken har ambisjoner om å bidra til denne fortellingen og skape et mer utfyllende bilde av bostedsløshet i Norge i starten av et nytt millennium. Fra midten av 1990-årene er bostedsløshet blitt definert på nytt. Det ble gitt et innhold som harmonerer bedre med de generelle levekårene i en velferdsstat, enn en bostedsløs person inkarnert som «uteliggeren». Skiftet markeres språklig med overgangen fra begrepene hjemløse og «ufb» (uten fast bopel) til begrepet bostedsløs. Dermed markeres også at fravær av bolig er et essensielt element i å være bostedsløs. Bostedsløshet er ofte forbundet med flere problemer, som fattigdom og sykdom, men mangel på bolig er det grunnleggende og samlende elementet i forståelsen og definisjonen av bostedsløshet.

Kapitlene i boken presenterer en betydelig bredde i det sammensatte fenomenet bostedsløshet. Noen av kapitlene er i hovedsak basert på

egen forskning, mens andre kapitler i stor grad er basert på sekundærkilder. Boken ville neppe blitt realisert uten kontinuerlig deltakelse i flere internasjonale nettverk. Nordisk nettverk for forskning om hjemløshet/bostedsløshet etablert av Ingrid Sahlin og Sirkka-Liisa Kärkkäinen i 2000 var en viktig, ja nødvendig, referanse og inspirasjon det første tiåret. Gjennom det nordiske nettverket kom jeg inn i FEANTSAs forskergruppe European Observatory of Homelessness, som representerer den europeiske forskningsfronten på området. De siste årene har jeg hatt stor nytte av å delta i COST-nettverket Measuring Homelessness in Europe.

Det har tatt noen år å komme i mål med boken. Den er skrevet i økter mellom og underveis i oppdragsforskning ved Institutt for by- og regionforskning og med velvilje fra mine ledere der. Arbeidet med boken har fått prosjektstøtte fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening og publiseringsstøtte fra Husbanken. Uten støtte fra disse institusjonene ville boken aldri blitt realisert. I aller siste fase har råd og forslag fra forlagets konsulent Anders Kalvøy Einseth bidratt til en betydelig forbedring av både tekst og innhold. Tusen takk!

Oslo 21. september 2020

Evelyn Dyb

Innhold

KAPITTEL 1 INNLEDNING 11
Velferdsstater og bostedsløshet 12
Hjemløs, bostedsløs og andre navn 15
Styringsmentalitet i velferdsstaten 17
Institusjonelle identiteter 19
Strukturen i boken 20

KAPITTEL 2 HISTORISK TILBAKEBLIKK 23
Begrepenes historie 24
Institusjonsbølgen 26
Arbeidshusene 30
Løsgjengeri og straff 31
Opstad Tvangsarbeidsanstalt 33
Etter løsgjengerparagrafen 36
Refleksjon og oppsummering 38

KAPITTEL 3 POSISJON I BOLIGMARKEDET OG IDENTITET 41
Fra hjemløs og «ufb» til bostedsløs 42
Konstruksjon av boligbegrepet 46
Marginale posisjoner i boligmarkedet 50
Bostedsløse i kontakt med hjelpeapparatet 51

«Uteliggeren» og «nye grupper» ... 53
Refleksjon og oppsummering ... 55

KAPITTEL 4 BOSTEDSLØSHET BLIR BOLIGPOLITIKK ... 57
Liberalisering av boligpolitikken ... 58
Fra trapp til normalisering ... 61
Et boligsosialt politikkområde etableres ... 64
På vei til egen bolig ... 67
Programarbeid og ny strategi ... 68
Utvikle og bygge kompetanse ... 71
Ideer om profesjonalisering ... 73
Refleksjon og oppsummering ... 75

KAPITTEL 5 BOSTEDSLØSE KVINNER: SÅRBARE OG USYNLIGE ... 77
Kvinner som minoritet ... 79
Uteliggeren er sjelden kvinne ... 82
Den usynlige ... 84
En sårbar gruppe ... 86
Styrke blir svakhet ... 88
Bostedsløse barnefamilier ... 92
To atskilte verdener? ... 94
Refleksjon og oppsummering ... 96

KAPITTEL 6 BOSTEDSLØSHET BAK MURENE ... 98
Forutsetninger for (re)sosialisering ... 99
Overvåkning ... 102
Klassifisering ... 104
Uformelle klassifiseringer – fengselsansatte ... 105
Uformelle klassifiseringer – fanger ... 108
Eksaminasjonen ... 111
Klar for samfunnet? ... 113
Refleksjon og oppsummering ... 115

KAPITTEL 7 KONTROLLEN I DET OFFENTLIGE ROM ... 117
Offentlige og halvoffentlige rom ... 119
«Åpen russcene» ... 121
En legal russcene? ... 123

Livet i det offentlige rom ... 125
Formelle og uformelle kategorier ... 128
Sortert og stemplet ... 130
Refleksjon og oppsummering ... 134

KAPITTEL 8 MIGRASJON OG BOSTEDSLØSHET ... 136
Den europeiske rammen ... 137
Migrasjon til Norge ... 139
«Midlertidig i landet» ... 141
55 menn i en sovesal ... 142
En lang dag på jobb ... 144
Overlevelsesguide ... 145
Livet på gata ... 147
Hvem er arbeidsmigranter? ... 148
Ren eksistens – «bare life» ... 150
Refleksjon og oppsummering ... 153

KAPITTEL 9 BOLIGSEKTOREN I DET INSTITUSJONELLE LANDSKAPET ... 155
Den vaklende pilaren ... 156
«Velferdsstatens markedsvare» ... 158
Generell og selektiv boligpolitikk ... 160
Ingen lovfestet rettighet ... 162
Leiemarkedenes stigma ... 164
Boligsosialt hierarki ... 166
Housing First ... 168
Uformelle kategorier ... 170
Refleksjon og oppsummering ... 173

REFERANSER ... 175

ETHOS – EUROPEISKE TYPOLOGIER FOR BOSTEDSLØSHET OG EKSKLUSJON PÅ BOLIGMARKEDET/BOLIGSEKTOREN ... 192

KAPITTEL 1

Innledning

Når en skal analysere og forklare bostedsløshet, tar en ofte utgangspunkt i forståelse av bostedsløshet som enten et strukturelt eller individuelt problem. En strukturell forklaring legger vekt på samfunnsforhold, som arbeidsledighet og fattigdom, mens en individuell forklaring legger vekt på egenskaper ved enkeltindividene, som rusavhengighet og kriminalitet. Splittelsen mellom en strukturell og individuell forståelse av bostedsløshet representerer tradisjonelt to tilnærminger tuftet på ulikt ideologisk grunnlag. Strukturforklaringer legger hovedvekten på årsaker personen ikke rår over, mens individforklaringer kan ha en moralistisk overtone; det vil si at bostedsløshet anses å være resultat av «dårlige» individuelle valg. Historisk går det et skille mellom såkalt uforskyldte individuelle egenskaper og problemer personene antas å ha forårsaket selv. Formålet har vært og er å skille ut de verdige trengende fra de som ikke var villige til å arbeide, selv om de hadde evnen til det (Midré 1990).

I enkelte perioder har strukturelle forklaringer fått forrang, som for eksempel da antall bostedsløse i flere europeiske land steg fra rundt 1980 mot årtusenskiftet. Bostedsløsheten tok også en «ny» form eller en form som var antatt tilbakelagt i utviklede velferdsstater. I vesteuropeiske

storbyer kunne en observere et økende antall personer som sov og bodde ute. I enkelte områder, som rundt Gare du Nord i Paris og trafikkmaskinen «The Bullring» i London, vokste det fram små landsbyer av «pappkassehus» og provisoriske telt. I byer som Chicago i USA kunne tidligere godt lønnede fabrikkarbeidere observeres i suppekø for bostedsløse (f.eks. Wacquant 2004). Innen forskning ble bostedsløshet i hovedsak forklart med nedskalering av industriarbeidsplasser og arbeidsløshet i områdene som mer eller mindre ble avindustrialisert. Sammenhengen mellom arbeidsløshet, store omstillinger i økonomien og stigning i tallet på bostedsløse lot seg vanskelig bortforklare. Bidrag fra et økende omfang av forskningsarbeider ga imidlertid innsikt og pekte på nye problemstillinger som krevde noe mer nyanserte svar. Arbeidsløshet og fattigdom var ikke en tilstrekkelig forklaring. Det ble også tydelig at personlige problemer, som psykisk sykdom og rusavhengighet, var utbredt blant bostedsløse.

I løpet av de to siste tiårene har forskningen tatt sikte på å bygge bro over disse to forklaringene gjennom a lage integrerte modeller som skal fange opp både strukturer og individuelle egenskaper, og med særlig vekt på interaksjon mellom de ulike nivåene (Pleace 2016; Dyb, Johannessen, Lied & Kvinge 2013; Fitzpatrick, Bramley & Johnson 2013; Clapham 2003).

Velferdsstater og bostedsløshet

Det å skulle sammenligne antall bostedsløse og nivået på bostedsløshet er en stor utfordring. Ulike europeiske land definerer og registrerer bostedsløshet på svært forskjellige måter (Avramov 1999). Likevel er det åpenbart at omfanget av bostedsløshet varierer mellom land i Europa og mellom grupper av stater. Esping-Andersens (1990) referanseverk, som deler kapitalistiske velferdsstater inn i tre velferdsregimer, det sosialdemokratiske, liberale og korporative, er blitt benyttet som grunnlag for

sammenligning mellom stater på flere områder inkludert bostedsløshet. Generelt finner man et sammenfall mellom omfang av velferdsytelser og det relative antallet bostedsløse. Landene med høyt velferdsnivå og lite fattigdom har den laveste andelen bostedsløse i Europa. De nordiske statene, Danmark, Finland, Norge og Sverige, har et relativt lavt antall bostedsløse og en lav andel fattige. Disse landene representerer i Esping-Andersens (1990) typologier det *nordiske sosialdemokratiske velferdsregimet*, som kjennetegnes av høy grad av omfordeling av ressursene, universalistiske velferdsordninger og robuste sikkerhetsnett for dem som faller utenfor.

Det *liberale velferdsregimet* er karakterisert ved at fordelingen overlates til markedet, som genererer private løsninger og stor grad av sosial differensiering og ulikhet (USA, Canada, Australia og, i en mer moderat utgave, Storbritannia). Landene under den *korporative* paraplyen kjennetegnes av et sterkt samarbeid mellom staten, kirken og arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner. Det sosialdemokratiske regimet har også et betydelig innslag av korporativisme, blant annet i lønnsdannelsen, men det er viktige forskjeller, som for eksempel kirkens og familiens rolle i omsorgssektoren. Mens de nordiske landene har en stor offentlig omsorgssektor og høy yrkesdeltakelse blant kvinner, lener de korporative statene seg på at familien, i hovedsak kvinnene, tar et langt større omsorgsansvar. Blant de reneste utgavene av korporative velferdsregimer regnes Tyskland og Østerrike. Fattigdomsnivået og nivået på bostedsløshet betegnes som middels. Land som Belgia og Nederland har trekk fra både det korporative og sosialdemokratiske velferdsregimet.

Den *mediterrane* velferdsstatsmodellen var opprinnelig ikke med i regimeanalysen. Esping-Andersen konsentrerte sine idealtyper basert på de såkalte modne velferdsstatene mot slutten av 1980-tallet og rundt 1990. Landene rundt Middelhavet (Hellas, Italia, Portugal og Spania) hadde da nådd ulike nivåer i utviklingen av en moderne velferdsstat. Middelhavslandene har også noen fellestrekk som ikke passer inn i noen

av de tre andre velferdstypologiene. For eksempel er yrkesdeltakelsen i disse landene lav både blant kvinner og menn, og de har et todelt arbeidsliv. Ansatte i offentlig sektor er sikret et sterkt ansettelsesvern og har lav pensjonsalder, mens det private arbeidsmarkedet er lite regulert og med usikre kontrakter som gir arbeidstakerne få rettigheter. Andelen fattige er høy, og det samme gjelder andelen bostedsløse (Allen mfl. 2004; Baptista & O'Sullivan 2008). De post-sosialistiske landene (tidligere Øst-Europa) har i liten grad fellestrekk som kan forsvare at de puttes i ett velferdsregime. Klyngen av post-sosialistiske land omfatter relativt velstående land med liten fattigdom og lav andel bostedsløse (Slovenia), land i sterk økonomisk vekst (Polen) og land med svak økonomi og høy fattigdomsrate (Bulgaria og Romania). Både de søreuropeiske landene og de i øst har et relativt høyt antall bostedsløse.

Strukturen og sammensetningen av boligsektoren går på tvers av velferdsregimene. Land som hører inn under ett bestemt velferdsregime, kan ha svært ulik organisering av boligsektoren. Slik blant andre Bengtsson mfl. (2006) har dokumentert, er boligsektoren i de nordiske landene, gruppert under paraplyen sosialdemokratiske velferdsregimer, grunnleggende forskjellige. Finland, Island og Norge har på den ene siden en høy andel boligeiere, mens Danmark og Sverige på den andre siden har en betydelig lavere andel boligeiere og en stor utleiesektor. En slik todeling mellom andel boligeiere og leietakere er likevel altfor grov til å fange de mange nyansene i forskjeller og likheter mellom de fem landene. Denne mangelen på systematikk og sammenheng mellom velferdsregimer og boligsektoren har gitt næring til mer prinsipielle diskusjoner om forholdet mellom velferdsstaten og boligsektoren (Bengtsson mfl. 2006; Malpass 2005). I en komparativ studie, der sammenhengen mellom nivået på bostedsløshet og velferdsstatsregimer testes empirisk, finner Stephens mfl. (2010) at boligsektoren og boligpolitikken har en viss betydning for omfanget av bostedsløshet, ikke minst for å hindre

og avhjelpe bostedsløshet. Omfanget av offentlig velferdspolitikk har derimot større betydning.

Både omfanget og karakteren av bostedsløshet har sammenheng med velferdsstatens evne til omfordeling av goder, andelen fattige i befolkningen og omfanget av det sosiale sikkerhetsnettet. De nordiske velferdsstatene er i seg selv en buffer mot utbredelse av bostedsløshet i stort skala. Disse sammenhengene er ikke enkle å dokumentere empirisk. Ut over den komparative studien som er nevnt her (Stephens mfl. 2010), samt en mer avgrenset studie gjennomført av Benjaminsen og Andrade (2016), hviler koblingen mellom velferdsregime og omfanget av bostedsløshet på observasjoner, sekundærkilder (f.eks. Shinn 2010) og mer generell forskning om fattigdom.

Hjemløs, bostedsløs og andre navn

Begrepene hjemløs og bostedsløs har en lang rekke synonymer: vagabond, uteligger, vandrer, boms, fant, landstryker, loffer, løsgjenger, slusk, tigger, splint og lasaron. De fleste av disse begrepene, som forbindes med omflakkende personer og grupper, er listet opp i synonymordboken. Den norske filmen *Fant* fra 1937 spiller på alle disse begrepene. Filmen tilhører den såkalte gullalderen i norsk filmproduksjon på 1930-tallet, og den illustrerer et stykke norsk sosialpolitisk historie. Filmen bygger på romanen *Fant* av Gabriel Scott. Kort fortalt handler filmen om en omreisende familie som livnærer seg på salg av småting og småtyveri. Dramatikken er bygget opp rundt jakten på kjærlighet og den klassiske motsetningen mellom det onde og det gode. Det onde er representert ved den unge og vakre, men brutale og uærlige mannen i fanteføLget, Fændrik. Det gode er legemliggjort i den vennlige, men mindre karismatiske fiskeren Oscar. Filmen får såkalt lykkelig slutt: Det gode seirer over det onde. Oscar får kvinnen han elsker og jakter på, etter at han

har reddet henne fra den onde Fændrik. Fændrik drukner etter kampen mot Oscar. Drukningen skjer som følge av Fændriks onde handlinger. Fanten faller for eget grep.

Rollebesetningen i filmen bidrar likevel til å gi Fændrik om ikke heltestatus så et skjær av mystikk og tiltrekning. Fændrik spilles av Alfred Maurstad, som i flere tiår var en av Norges mest markante skuespillere. Den personifiserte onde er med andre ord en tvetydig skikkelse. Filmen *Fant* spiller på sammensatte og til dels motstridende oppfatninger av omflakkende grupper og personer. På den ene siden forbindes den omflakkende tilværelsen med mystikk og frihet. På den andre siden er fanten farlig og tyvaktig. I en drøfting av teser og forestillinger om hjemløshet skriver Hans Swärd (2000) at oppfatningen om at enkelte mennesker verken ønsker eller kan bo i eget hus, bygger på gammel landstrykerromantikk om den frie fuglen med hus under hver busk. Landstrykeren er i dette bildet en person som setter den personlige friheten framfor bindinger til materielle gjenstander, steder og stabile sosiale bånd. Landstrykeren velger å leve fra hånd til munn. Swärd skriver samme sted at det ikke finnes holdepunkter i forskningen eller historieskrivingen for å romantisere landstrykerens livsvilkår. Dette utsagnet underbygges av Nels Andersons (2008/1923) inngående beskrivelse av løsgjengertilværelsen på 1920- og 30-tallets USA og i påfølgende forskning og beretninger i de nesten 100 årene etter publisering av Andersons bok. Uavhengig av navn og betegnelser handler fortellingen om utstøtte og stigmatiserte grupper (Goffman 1963; Becker 1963).

I engelskspråklig forskning og litteratur brukes i dag betegnelsen «homeless», som direkte oversatt betyr hjemløs. Fram til midt på 1990-tallet ble begrepet hjemløs og alternativt ufb, (person) uten fast bopel, benyttet i Norge blant annet i sosialtjenesten. I den første landsomfattende kartleggingen av bostedsløse som er gjennomført i Norge, valgte forskerne bak kartleggingen navnet «bostedsløs» (Ulfrstad 1997). Valg

av begrep og definisjonen av bostedsløse og hvordan kartleggingen ble gjennomført, er beskrevet i kapittel 3 i denne boken. Bostedsløs oversettes imidlertid til hjemløs (homeless) i engelskspråklig sammenheng der Norge omtales.

Styringsmentalitet i velferdsstaten

Analysene i denne boken lener seg på Michel Foucaults begreper om styringsmentalitet (governmentality). Governmentality er et overordnet begrep i Foucaults (2002a) analyser av styring og makt og oversettes ofte med nettopp styringsmentalitet. Styringsmentalitet inkluderer styring via forvaltning og beslutningsorganer og ledelse i tradisjonell forstand, men er likevel mer omfattende. Det dreier seg om metoder vevd sammen til regimer av praksiser med regler og kunnskap som tas for gitt, og som skaper betingelser for at menneskene styrer sin egen atferd (Foucault 2002b). Styringsteknologi eller governmentality forklares blant annet som motsatsen til tidligere tiders herredømme eller den suverene stat (sovereign). I den moderne styringsteknologien er styring og makt innvevd i lover, regler og den daglige praksisen i helt ulike institusjoner som strafferetten, markedet og familien. Miller & Rose (2008: 55) poengterer at i den grad den moderne stat «styrer», styrer den med grunnlag i et komplekst nettverk av relasjoner mellom institusjoner og organisasjoner, som utgjør styringsapparatet, og mellom statlige og ikke-statlige institusjoner. Vitenskapene om mennesker og samfunn, som psykologi, medisin og særlig psykiatri, sosiologi og økonomi, inntar sentrale posisjoner i utviklingen av moderne styringsmentalitet (Rose 1993; Rabinow 1991).

Alle samfunn har sine kontrollmekanismer. Det særegne ved vår tids utøvelse av kontroll er den framtredende plassen *disiplinen* har som kontrollmekanisme eller kontrollpraksis. Disiplinering og makt bygger på relasjonelle handlinger, på relasjonen mellom lærer og elev,

arbeidsleder og arbeider, fengselsbetjent og fange osv. Foucault skiller mellom makt versus dominans og undertrykking. Makten kan ikke lokaliseres til statsmakten, regjeringen eller bestemte institusjoner. Makten er overalt (f.eks. Foucault 1994; 2002a; Nilsson 2002). Men det innebærer ikke at staten er uten makt, men forståelse av makt kan ikke avgrenses til de formelle maktinstitusjonene i samfunnet. Maktbegrepet må sees i sammenheng med disiplinens «uanselige maktformer» som motsatsen til de prangende maktdemonstrasjonene som karakteriserte tidligere samfunn (Foucault 2001: 155)[1]. Innsatte i fengselet, pasienter i psykiatrien og klienter i sosialtjenesten møter knapt noen gang regjeringsmakten. Deres møter med makten representeres av fengselsbetjenter, psykiatere, sykepleiere og ufaglærte ekstravakter, sagt på en annen måte: av representanter for velferdsstatens omsorgsyrker inkludert fengselsbetjenter og politi, som Lipsky (1980) kaller «street level bureaucrats».

Foucaults forståelse av makt, eller oppfatninger som ligger nært opp til en slik forståelse, har hatt gjennomslag blant annet i studier av intimsfæren, i kjønnsforskning (f.eks. Ericsson 1992; Lundgren 2001) og på andre mikroområder (Sahlin 1996; Elm Larsen 2002). Om bostedsløse ytterst sjelden møter statsmakten representert ved statsråder og høytstående byråkrater, møter de den daglig gjennom politiske beslutninger, lover og rundskriv og retningslinjer for arbeidet i kriminalomsorgen, ved boligkontorene og sosialtjenesten i kommunene, og de møter den i behandlingsapparatet og gjennom ansatte i disse institusjonene.

1 I samfunn i vår tid: prangende militærparader og grove former for undertrykkelse av opposisjonelle.

Institusjonelle identiteter

Institusjon er et av grunnbegrepene i sosiologien og anvendes på flere måter. I abstrakt betydning betegner institusjon store og generelle strukturer, for eksempel religion, ekteskap, familie, marked og utdanningssystem. Jepperson (1991) definerer institusjoner i sosiologisk betydning som sosiale strukturer eller mønstre med noen spesifikke og gjenkjennelige egenskaper. Institusjonalisering er prosessen som frambringer og opprettholder strukturene og egenskapene. Institusjoner formes og opprettholdes både av uskrevne normer og uttalte og skriftlige regler. Begrepet institusjonen anvendes også om mer avgrensede strukturer. I den dagligdagse betydningen refererer institusjon vanligvis til én spesifikk og navngitt størrelse, for eksempel byens sykehus, et annet behandlingstilbud eller sykehjemmet. I slike sammenhenger anvendes begrepet institusjon på enheter som heller kan kalles organisasjoner, for eksempel i analyse av et spesifikt museum som også inngår i den større institusjonen museum (DiMaggio 1991). I denne boken brukes begrepet institusjon primært om større strukturer, som fengsel og straffesystem, og ikke om et spesifikt fengsel.

Interaksjonen i institusjonene, mellom yrkes- og profesjonsutøvere og elever, klienter, brukere osv., skaper institusjonelle identiteter. Her betraktes identiteter som en del av personligheten og ikke for eksempel en rolle man kan gå inn og ut av etter situasjon og posisjon. Forskere, sykepleiere og fengselsbetjenter utfører arbeidet som del av sin profesjons- og yrkesrolle til bestemte tider. Likevel presenterer vi oss som sykepleier eller fengselsbetjent når vi blir spurt om hvem vi *er*. Profesjon og yrke er både en rolle og en vesentlig del av identiteten. Profesjons- og yrkesutøvelsen skjer innenfor institusjonelle rammer, juridiske og fysiske, og i relasjoner til kollegaer og brukere, pasienter og fanger. Noen identiteter gir høy status, mens andre medfører sosial stigmatisering.

Erwin Goffman (1963) er kjent for å ha utviklet begrepet sosialt stigma. Sosialt stigma er knyttet til identiteter vi frykter og ikke ønsker å bli assosiert med. Stigmatiserte identiteter er bærere av negative kategorier og egenskaper. Bærere av problemidentiteter blir ofte tatt hånd om av institusjoner, både i konkret og abstrakt betydning. Med konkret menes blant annet bestemte og navngitte sykehus og andre behandlingsenheter, sosialkontor, hospits og fengsler, der personene behandles, innkvarteres eller holdes innelåst for en periode. Abstrakt betydning viser til institusjonelle sfærer som rusbehandling, sosialtjenesten, kriminalomsorgen og institusjoner for bostedsløse. Institusjonelle identiteter formes i lengre behandlingsforløp og opphold i institusjoner, og de bærer med seg noe av historien til problemidentiteten. «Problemidentiteten 'hjemløs' har således en institutionel forankring i de herberger, forsorgshjem og pensionater, der gennem tidene har givet de boligløse tag over hovedet» (Järvinen & Mik-Meyer 2004: 11).

Bostedsløshet oppfattes, ikke minst av identitetens eiere, å befinne seg langt nede i et hierarki av uønskede identiteter som også bostedsløse personer tar avstand fra. Flere undersøkelser viser at de aller færreste, inkludert personer som faktisk er bostedsløse over lengre tid, ønsker å bli identifisert som bostedsløse (f.eks. Desjarlais-deKlerk 2018; Dyb 2014; Parsell 2011). I noen tilfeller opprettholdes og dyrkes stigmatiserte identiteter som et ledd i å overkomme opphavet til problemet. Et kjent eksempel er Anonyme Alkoholikeres slagord «en gang alkoholiker – alltid alkoholiker» og medfølgende sosialisering inn i spesifikke talemåter som blir en identitetsmarkør (Pollner & Stein 2001).

Strukturen i boken

Kapitlene i boken kan deles i to nivåer. Del en, som omfatter kapitlene 2, 3 og 4, opererer på et overordnet institusjonelt og politisk nivå. Del